

ACC. N:R M. 12066 :/.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Modig föddes på torpet nr 8, Rörum, som kallades Klappeskogen och lydde under nr 8. När M. var 4 år gammal flyttade föräldrarna till Tunby i Smeds-torps socken, där de hade ett arrendeställe. Därifrån flyttade familjen då M. var 8 år, till St Olof, där man köpte ett eget litet ställe, nr 2 Raskarum. M. bodde där till 1903, då han gifte sig ~~med~~ med Johanna Olsson Rix, dotter till arbetaren Ola Nilsson Rix. De bosatte sig på nr 4 Raskarum och brukade det stället till 1948, då de bosatte sig på ~~nr 54~~ nr 54. M. har rest omkring på olika platser i Skåne och haft olika anställningar. Bl.a. har han gjort 40 kampanjer vid Örtofta sockerbruk. Vidare har han varit stationskarl i Hässleholm åren 1899-1900 samt arbetat vid olika järnvägsbyggen i Skåne bl.a. på Tomelilla-St Olof-Brösarpsbanan.

Här i St Olof var folk mycket fattiga, men så fick vi en järnväg, som satte fräs på alltihop. Det kom hit mycket folk, bl.a. många som arbetade på järnvägsbygget, och så blev det skatter och folkökning. De flesta karlarna här i St Olof arbetade på järnvägsbygget. Eljest hade man nämligen dåliga arbetsförtjänster och -möjligheter. De gick i mossarna och tog litet torv. Så var det gamla torpare, som var utbrutna från de stora ställena.

När man började vid järnvägsbygget gick det så till, att när man kom med nattsäcken på ryggen så frågade man basen, om han hade något

ACC. N:R M.12066:2.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

arbete. Vi började klockan 6 på morron och höll på till 6 på aftonen. Vi hade måltiderast från 12 - 1 ungefär. Det var ackordsarbete och man kunde tjäna 2 - 2:50 om dagen. På annat arbete tjänade man bara 1 - 1:25 om dan. Arbetet pågick samtidigt på hela sträckan Gärsnäs-St Olof och det var fullt med folk. Det kom folk från alla delar av landet. Från Småland, Göingebygderna, Blekinge. Ja, här var alla sorter. På den tiden strövade folk omkring. Folk hade ju ingen ro.

Allting ändrades förstås, när järnvägen kom till. Man anlidade järnvägen, så mycket mer som många av dem som bodde här hade sitt arbete på annat håll. Bland de utsocknes järnvägsarbetarna var det en del som gifte sig och slog sig till ro här. De köpte kanske något småbruk. Det var ofta slagsmål med de utsocknes.

Posten gick förr via Fågeltofta. Den kom två gånger i veckan första tiden, sedan tre gånger. Det var en gammal gubbe, som hette Anders "Lyare" och som gick till fots ner till Fågeltofta och hämtade posten i skollokalen, där skolläraren delade ut den. Han hade ju hand om posten för alla i Fågeltofta, på Kronovalls gods och i Eljaröd. Men fr.om.

ACC. N:R M.12066:3.FOLKLIVS-
ARKIVET~~hxx~~ LUND

järnvägens tillkomst kom posten med tåget. Då blev det en handlare, som hette Ola Löfgren, som fick hand om posten. Han hämtade den vid järnvägen och delade ut den i butiken. Tidigare hade "Lyare" burit posten till skolbokalen här i St Olof, där den delades ut av läraren-kantorn, som hette Andren och var en mycket snäll man. Vi som bodde i utkanten av socknen brukade gå varsin gång i tur och ordning och hämta posten åt varann. Vi var här sex stycken som gick. Till Fågeltofta kom posten från Lövestad, som ju låg på järnvägslinjen Ystad-Eslöv. Där fanns också telegrafhus.

Mina förfäder har talat om, att i äldsta tider var här ingen post alls. Var och en fick hämta sin post i Simrishamn. Det var min farfar som ^{han}ta de om det. Han var född 1824 och dog 1909. Det fanns i Rörum en stor jordmagnat som hette Per Bengtsson. Han ägde halva Rörum. Och denne hade en man som red eller gick och hämtade posten i Simrishamn till Rörum. Men här på St Olofs gård (som ägdes av kronan och enligt vad jag låtit mig berättas hörde till Bornholms vederlagsgårdar) bodde en häradsskrivare Santesson, och denne kom överens med Bengtsson

ACC. N:R M. 12066:4FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

om att man gemensamt skulle hålla en postgångare till Simrishamn. Så hämtade Santesson posten i Rörum och alla här som hade post fick den till Santesson på St Olofs gård. Detta var innan Eslöv-Ystadsjärnvägen kom till.

Telefon fick vi här ungefär samtidigt med att järnvägen kom. Förut fanns ingen som hade telefon.

Min mor, som föddes 1851, gick omkring på ställena i skola. Det var inte så nog på den tiden. Skolan var tillkommen redan då jag kom hit och började skolan. Då kallades den ny. Förut hade de en skola som låg längre upp. Den var gammal och blev kasserad. Först kom St Olofs skola, därpå byggdes Raskarums och slutligen Holma skolor. Holma hade en gammal i Attusa.

Här åktes sällan till stan. Ja, de som hade häst körde ju dit. Annars var här ingen som kom till stan förrän järnvägen kom till. Men det fanns ju de som gav sig ut och frågade efter arbete. De strövade. Det var många glada människor härifrån som strövade omkring så, och de fick då bl.a. se de första cyklarna och sen skaffade de sig cyklar.

Här var agenter för cyklar som kom och förmedlade köp. Jag vill minnas

ACC. N:R M. 12066:5FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

att en cykel på den tiden kostade ca 125 kr. (Fru Modig: På nr 5, Östra Herrestad hade en av sönerna köpt cykel år 1900. Jag tjänstgjorde året förut på Tjustorp i Smedstorp. Där såg vi bara Herrestad prästafröken som kom cyklande).

På den tiden var lönen för en jungfru 75-80 kronor om året, medan dränglönen var 125 - 130 kr samt fri kost och logi.

Simrishamn var närmaste stad och det var dit man åkte när man "åkte till stan". De som inte hade häst kom sällan dit, men somliga gick dit tvärsöver ödemarkerna. Det var härifrån och nrom Esperöd och rätt ner om Kulla i Vemmerlövs församling. Sen kom de rätt ner på Gladsax sandvång. Vägen kom de på först vid Baskemölla. Det hände att flera gjorde sällskap. Här var en kvinna vi bodde granne med och hon gick till stan. Mina föräldrar berättade att de gått. Ibland kunde det lyckas att få åka med någon som hade vagn. Jag var inte i Simrishamn förrän jag var rätt så stor.

Man tog till stan för att köpa allt som inte fanns på landsbygden. Man hade korgar och kappsäckar med sig. Det fanns t.o.m. någon som rulla med rullebör. Där var t.ex. Kristina Stoltz och hennes man, som var

ACC. N:R M. 12066:6.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

torpare under sergeantsbostället i Raskarum. (Kristina dog 1927 vid 80 års ålder) De rullade med rullebör ett par mil till Brantevik och Skillinge och runtom i trakterna och sålde blåbär. Det gällde ju att rulla dit där avsättningen var bäst. Han rullade varenda dag men inte lika långt jämt. De som hade hästar körde omkring med bär.

Det var inte mycket umgänge mellan stads- och lantbefolkningen. Herrskapen bodde ju på Gyllebo och Kronovall och mellan dem och folket var inte mycket umgänge.

Stoltz fortsatte att rulla trots att järnvägen kom, dåand tog han också ner till slättbygderna vid Gärsnäs och Herrestad osv och där gick han och sålde direkt i stugorna. Det var gott om blåbär här. När bilarna kom, ändrades detta med rullningen. Numera kör de omkring med bilar och hämtar bären hos dem som plockar.

Här var en gammal handelsbutik, vars innehavare hette Ola Lövgren. Hans far hette Per Lövgren. Sen var det en som hette Rosengren, som hade affär där kapellet förut låg. Handlare A. Nilsson hade en liten butik uppe i Attusa. När järnvägen kom, flyttade han ner till samhället. Han hade både kol och koks och allt som människorna ville ha. Hans

ACC. N:R M. 12066:7.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

son har det nu.

När andelsslakteriet i Tomelilla satte igång slog de upp en charkuteributik här i St Olof. Dessutom har ett par bröder Nilsson från Tomelilla öppnat en annan charkuteributik.

Förr i världen skulle Rörumsborna köratill Simrishamn och handla. Nu vänder de sig till butikerna i St Olof. Rörum har blivit liksom en död punkt.

Barberare har det inte funnits i många år. Innan dess klippte sig folk själva. De som hade anlag klippte andra. Själv har jag klippt många. Man tom rakade varann. Man gjorde det nästan gratis. Man klippte med vanlig sax.

Numera köper folk mycket mer i affärerna, men förr gjorde man nästan allt hemma. Det var med järnvägens tillkomst som det ändrades på allvar. Då började affärerna få mer varor. Så länge vi själva hade ställe slaktade vi och gjorde i ordning. Det var dåligt med mat i butikerna. Kanske litet korv, och så förstås salt.

Samtidigt med att järnvägen kom var det en privatman som byggde ett mejeri. Senare kom bränneriet, det var nog före första världskriget.

ACC. N:R M. 12066:8.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Det var ett andelsbränneri, där bönderna fick sätta in andelar. Det var ju flera som kom på iden härtill. Särskilt en som hette Nils på Alm-hultsgården var en skarp pådrivare till detta. Under förra kriget, då det var ont om mat, fick de inte bränna. Potatis och säd skulle användas till mat. Det var på tapeten att riva ner bränneriet, men Nils Persson sa nej. Det blev auktion och Persson köpte mejeriet alldeles privat. Så stod det tomt några år men kom sen till användning igen. Persson överlät bränneriet till andelsföreningen. Detta bränneri var det första i Albo. Det fanns ju andelsbrännerier neråt slätten, exempelvis i Vemmerlövv

Bystämman har inte varit här i St Olof i min tid. I Rörum förekom det mycket senare. Jag var bara pojke då. Här finns dock gemensamt lertag och grustag.

Förr byggde de ju hus av råsten, som var gjord av lera. Det har förekommit ännu sedan jag blev rätt så vuxen. Sen blev det tegel. De hade två tegelbruk i Rörum. De fanns innan min tid. Men det var ju en fattig ort och folk hade inte råd att köpa tegel, så de fick använda lera. Sådana hus var inte så hållbara. Numera tar de flesta tegel

ACC. N:R M. 12066:9

9

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

från Simrishamns Tegelbruk. Tegelbruken i Årums låg i ruiner redan när jag var pojke. Det var först vid tiden för järnvägen som de började bygga hus av tegel i någon större utsträckning. Då tog de tegel från bl.a. Ullstorp, Tomelilla, Veberöd, Esperöd.

Uthusen byggdes huvudsakligen av trä, men ibland byggde man gråsten. Man satte dubbla gråstensväggar och fyllde med ler och småsten. Det var som isolering. Jag har själv varit med om att bygga sådana hus nere i Smedstorp.

Det förekom inga tapeter utan man slog lera på väggarna och kalkade på. Kalken fick man från kalkbruk lite varstans. Det var även fruntimmer med och gjorde sådant arbete. Utvändigt klädde man med bräder, vilka sedan målades. Helst ville de ha rödfärg och vita "vingskedar", som vi kallade fönstrens foderbräder. Så sent som 1925 satte de upp gråstensväggar i Pinneboda hos en som hette Johan Jönsson, det var till ett uthus. Postadshus av gråsten har jag inte varit med om att bygga. Målarfärgen gjorde man själv. Det var många sorter som de kokte. Somliga kokte ihop sillalake, kärnmjök och brunrött. På den tiden fick man brunrött från alunbruket på Kristinehov.

✓ 9 ✓

ACC. N:R M. 12066:10.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

För 50 år sen var här inte mycket granskog. Jagvar medom att ta bort bokskogen och i stället plantera in gran. De började på Tunbyholm redan under min barndom. Det var en tysk, som ägde Tunbyholm. Han hade varit förvaltare på Vittskövle och Kronovall. På Tunbyholm drev han en lantbruks-skola och fick på så sätt billig arbetskraft. Han planterade nu in gran på öppna platser i bokskogarna. Jag såg detta då vi bodde på Tunbyholm. Sedermera började de på Kronovalls gods. Bokskogen som togs bort såldes som bränsle. Det kom slättbor nerifrån som köpte virket på auktioner. Det fanns ju inga industrier som tog hand om det. Auktionerna hölls inne i skogarna och virket köpte på rot. På senare tid hardetta ändrats och nu huggs veden upp och säljs efter mått. Det var väl ungefär vid första kriget då det blev ransonering. Kunderna hämtade själva sin ved med hästskjutsar. Sedan hände att en del tog på järnväg.

Innan det fanns timmer i St Olof körde de till Småland och hämtade dylikt. Måns Maryd körde med oxar. Sedan järnvägen kom var det inte farligt att skaffa timmer.

Det fanns en byggmästare som hette Ola Mårtensson, en fattig mans pojke, född här i St Olof. Han började som snickare -fadern, som bodde

ACC. N:R M. 12066: //FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

vid Östaröds mölla var också snickare- och kom sedan att bygga hus. Sedan järnvägen kom till började han med timmerhandel uppe vid bangården. Han fick då timmer från Småland och Blekinge.

Vid den tiden började folk reparera sina hus. De började riva gamla hus och få trähus. De flesta använde snickare på orten. Dessa byggde så som folket ville ha det. Mårtensson tog på sig stora byggen. Han byggde skolhusen, som kommit till efter järnvägen. Nu är här småskola, mellanskola och folkskola. Mårtensson handlade också med tegel och kunde f.ö. skaffa all sorts byggnadsmaterial. Han hade själv aktier i Simrishamns tegelbruk. Han byggde bl.a. Grevlunda skola i Stiby samt flera brännerier i trakten.

Lokalföreningen var jag med och bildade. Det var så att vi hade en konsulent i Kristianstad som hette Viktor Ekeröth och som var född i Kalmar. Det var han som agiterade, ty här var en fattig ort och han blev intresserad av den, folket var ju energiskt och Ekeröth gjorde sitt yttersta för att lyfta upp det. Han premierade djur och dona'. Vi hade också en ~~2~~ tjurförening men den gick itu. Den kom innan lokalföreningen. Det var en fin tjur vi köpte, men så blev det inga kalvar. Tiden gick

ACC. N:R M. 12066:12.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

och så bestämdes det att den skulle säljas.

Här var en fattig man som köpte Östarödsgården. Han köpte in en renrasig tjur, något som inte fanns här förut. Han blev högt värderad av Ekeröth för att han köpte en sådan tjur och lyfte upp besättningen. Tidigare hade de vilka tjurar som helst. Det var ju inte så noga med mjölmängden eftersom det inte fanns någon avsättning innan mejeriet kom.

Vi fick andelsmejeri på så sätt att Ekeröth ställde till med samkväm i kommunalrummet och ute i det gröna. Det var mångahär som var intresserade. Det var en privatman som hade mejeri. Ekeröth sa: "Nu ska jag säga er, att nu ska ni bilda andelsmejeri, så får ni själva förtjänsten. Ni kan köpa mejeriet av den mannen, bjud honom ett pris (jag tror det var 11,000 kr) och vill han inte sälja för det, då säger ni, att då bygger ni själva mejeri. Jag ska stå er bakom ryggen och försöka åstadkomma statsbidrag. Nä, mannen sålde mejeriet. Men där var ju små lokaler och otidsenliga maskiner. Vi var många som tecknade andelar efter som vi hade kor. Ekeröth ordnade med köpet av mejeriet. Han sa: Nu ska ⁿⁱ inte anställa för dyr mejerist till en början. Ni ska ta en mejerielev som ni får till lägre pris. Vi anställde så en elev från Frörums mejeri

ACC. N:R M. 12066:13.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

mellan Fågeltofta och St. Olof. Där hade de haft mejeri i flera år ty de hade större gårdar. Det var en kvinnlig elev och sedan hon gift sig kunde mannen sköta ångpannan och elda. Sedan skulle vi ha en examinerad mejerist och han är kvar ännu.

St Olofs lokalförening kom till efter mejeriet. Vi måste ju köpa gödning och kraftfoder m.m. hos handlarna och de kunde hålla mycket höga priser eftersom vi inte hade någon annanstans att vända oss. Det var väl någon gång 1910-11 som Johannes Åkesson på Raskarums boställe föreslog att vi skulle bilda lokalförening och själva ta hem vad vi behövde. Han hade varit med om att bilda en dylik förening i Vitaby. Det blev nu utlyst ett möte, jag tror det var i handlare Olssons lokal och där bestämdes att en lokalförening skulle bildas. Det tecknades andelar efter det antal hektar våra ställen var på. Ordförande blev Johannes Åkesson, som också var föreståndare. Nu tog vi hem kraftfoder och gödning och allt sådant. Det var en centralförening i Simrishamn och därifrån kom det vi fick på järnvägen. Det byggdes ett magasin uppe vid stationen och för ett par år sedan byggdes det till.

Handlarna här gjorde allt för att ta död på lokalföreningen.

ACC. N:R M. 12066:14.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

De satte ned priserna, och en del av medlemmarna började hos handlarna i stället, men vi var några stycken som höll ut, det var mest småbrukare, ty storbönderna var mera skeptiska. Vi betalade in våra garantiförbindelser och tog lån i bank för att vi skulle kunna ge litet kredit precis som handlarna. Nu var det en som hette Jönsson i Centralföreningen i Simrishamn och han sa: -Nu ska ni försöka skaffa er en kvarn, så ni kan mala. Åkesson Sa: Jag tar ansvaret på mej för hela kvarnen om det skulle gå galet. Vi var ju bara småknattingar men vi bestämde att köpa en kvarn. Det blev en litenelektrisk kvarn, som vi ställde nere i magasinet. Det var den första här i trakten som inte drogs med vind eller vatten. Och det gick ju bra. Vi körde dit, vi delägare, och vi agiterade så mycket vi kunde. De andra blev ofta stående när vid eller vatten tröt och den ena efter den andra började köra till vår kvarn. De kom dit, och efter tio minuter ^ghade de malet. De gick inte in i föreningen. Det var kanske 50 öre - 1 kr. för 100 kg malningen kostade. Det kom in pengar. De sa till varann: Kör där opp, det gick så bra för mej! Ja, då ska jag också försöka. Ja, Det var ju tusan. Till slut hade vi hela kommunen där. Det dröjde inte länge förrän jag hade mina pengar tillbaka. Den ene efter den andre bör-

ACC. N:R M. 12066:157FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

jade gå in i föreningen.

Innan vi fick den elektriska kvarnen körde vi till olika kvarnar, t. ex. Raskarums vattenkvarn, St Olofs väderkvarn ovanför kyrkan, Skräppeboda vattenkvarn och väderkvarn. När det var gott om vatten gick det rätt kvickt, de kunde köra igenom en säck på en kvart. De tog tull, 6 kg. pr 100 av råg och 5 kg pr 100 av gröping, d.v.s. vårsäd, som gick lättare att mala. De tog sådan tull ända tills första kriget, då det blev ransoning och man i stället tog betalt för malningen. Det var cirka 1 kg. för 100 kg.

Jag var 17 år gammal då jag var möllare på Bergdala väderkvarn i S. Mellby. Jag var där bara 1/2 år. Det var arbetstid utan begräsning, när det blåste fick man stå där både natt och dag. Det var arbete hela året, ty man hade lagrat upp säd. De kom till kvarnen och fick vänta på tur att mala. Jag hade 100 kronor om året i lön samt maten.

Genom lokalföreningen fick vi gödning och kraftfoder billigare. Och så var det det, att nä man köpte gödning hos handlarna så betalte man per säck och då räknades alltid med 100 kg per säck. Emellertid innehöll säckarna bara 90-90 kg. och för mer behövde inte betala när vi fick föreningen.

ACC. N:R M. 12066:16.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Här fanns en gammal gubbe, som hette Nils Persson och som plöjde med träplog och med vändskivan av järn. Det var i min ungdom. Sen har jag aldrig sett dylikt. När man först började övergå till järnredskap så var det träharvar med järnpinnar igenom som man skaffade. Själv använde jag det ~~kk~~ inte mycket. Jag lät smeden göra en zigzagharv av järn. Det kunde väl vara omkring 1910. Det var vanligt att man lät smeden göra redskapen. Och så var här Norrahammarplogarna. Men Ekeroot reste hit då och då och gjorde sina invändningar: -Nu ska ni kasta bort dom där och köpa Viktoriaplogar. Dessa tillverkades i Amerika, och nu började folk lägga sig till med sådana. Man kunde köpa en plog för 30 - 35 kronor. Viktoriaplogen var den bästa. Det var själva vändskivan som var bättre danad. Ekerot satte hela Kristianstads län på fötter.

Det var hans förtjänst att här blev gödselstäder och urinbrunnar. Innan slängde man ju gödseln på marken och då blev den torr och utan kraft. Så kom han: -Nu ska ni göra gödselstäder. Först gjorde man dessa av gråsten och murade med cement. Men det blev inte bra. Gjut av cement, sa Ekerot, ni ska få premier. Och så kunde man få 25-30 kronor. Gödseln blev bättre. Sedan var det frågan om att vi skulle ha urinbrunnar. Det var of-

ACC. N:R M. 12066:17FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

tast småbrukarna som började förbättra, de satt sämst till innan. Det var dem som Ekeroot ville hjälpa först, sen började de andra komma efter. De större jordägarna hade mindre möjligheter att få hjälp av staten.

Det var också Ekerot som ordnade med egnahemslån. Det kom till ungefär 1906 - 7. De som hade torp kunde nu köpa eget. Här var ju många som hade småbruk, de var ganska nertryckta. Men det var energiskt folk. "Nu är ni värre i St Olof än nere i Hammenhög", sa Ekerot uppmuntrande. Här utvecklade sig egnahemsrörelsen snabbt genom att det var så många småbrukare. Nere på slätten hade de svårare att få egnahemshjälp.

Där de hade ängar förr, är nu betesmark. Det ändrades i och med att konsulenterna började få jordbruksförbättringarna till stånd. Förr skulle ju djuren fodras inne men det blev billigare att släppa ut dem. Man höstade förr och tog in åt djuren, men det blir bättre fetthalt genom utgången. Nu är det inte många som höstar ängar.

Med nutidens arbetslöner lönar det sig inte att nyodla sådana marker som dessa. När jag var barn bröt de sten, hackade sfären av och brände detta. Sen sådde de råg. Så hade de askan som första gödning. Det är rätt länge sedan man slutade med detta. Det var i och med att timpenningen

ACC. N:R M. 12066:18.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

gick upp.

Min morbror Nils Rix på gården intill Snapparp var den förste som satte gödselstad i hela St Olof.

Radsåningsmaskiner skaffade sej allt flera och även storbönderna började. Men de köpte större maskiner. När kultivatorerna först kom i bruk trodde folk att de skulle gå för djupt ner i jorden. Men när de så märkte att det gick bra, blev det allt fler som skaffade sådana.

Dikningen har kommit långt senare. Innan dikningenslagen kom, fick var och en åka för sig och det kunde blå lång väg. Men sedan lantbruksingenjörerna, och det blev dikningsskyldighet för alla som bodde nedanför den, som begärde dikning. Det förekom att de som bodde nedanför blev mycket ilskna.

Märgel grävdes upp ur mossarna och lades i högar, och sedan på vinternarna, när här var tid, kördes det ut på markerna och fick ligga och frysa och luttra sig och blandas med jorden. Detta slutade nästan i och med att järnvägen kom och man kunde transportera kalk från Limhamn och andra ställen. Här finns en plats som kallas Penings mosse, där det fanns kalkmärgel i det oändliga. Jag arbetade där i 4 - 5 år och grävde upp märgel. Vi hade

ACC. N:R M. 12066:19.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

formar, i vilka gick 50 torvrutor. Först rullade vi upp torven på rullebör, och det var så stora börar, att hela formen blev full. Man fyllde alltså formen, lyfte upp och stjälpde den. Sedan fick stickena torka i solen. Detta gjordes på sommaren. Vi hade ackord och kunde tjäna 5 kronor om dan. Vi var ungefär tio stycken som arbetade där. När torven var riktigt torr kördes den in i en lada på mossen. Där fanns en kvarn som rev itu alltihopa och så ett såll så det blev fint som mjöl. Kvarnen kördes med ångmaskin. Kalken togs i säckar. Detta var enda stället där man tog kalk yrkesmässigt, privat togs lite här och där. Nere vid Grönhults station hade man lätplats. Den stationen blev senare ersatt av en hållplats, jag tror det kan ha varit omkring 1910. Man började ta mangel på dettasätt omkring 1905. Dessförinnan tog de bara privat. Det kom folk från hela Albo härad till både Penings och Getings mossar. Vid Getings mosse slutade de ta upp torv när järnvägen kom.

Här fanns en länsman Axel Fredrik Montan, som bodde på S. *Pjontorp* *181*
Han köpte hela Attusa skog i St Olof och avverkade hela skogen. Sen sa han till stackars arbetsfolk: Du kan få bygga här, varpå han satte pengar på första inteckningen. Så byggde vederbörande och odlade lite. Till slut

ACC. N:R M. 12066: 20.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

kunde han inte existera, ty det fanns ju inget att leva av, Montan tog egendomen igen på sin inteckning, och så hade han fått huset byggt. Det kunde sedan gå genom 3 - 4 ägare innan någon kunde stanna. Montan bodde på S. Björstorp, och han ägde bl.a. Getings mosse.

Till mossen kom folk och köpte torv rutevis (1 ruta - 3 alnar). När Montan dog ärvdes mossen av en dotter, som var gift med häradshövding Hagander. Denne skulle ta upp torv fabriksmässigt. Han lät anlägga en linbana från Getings mosse till St Olof. Vidare byggde han två stora torvlander, en vid mossen och en vid St Olof station. Sen blev det lagt spår från bangården till magasinet, så att linbanevagnarna kunde stjälpas sin last direkt på järnvägsvagnarna. Uppe vid mossen hade han fem torvmaskiner. Där var ^{som} många hade arbete, kanske 6 - 8 man för varje maskin. De flesta var från St Olof. Det var ju en del vanliga arbetare och en del småbrukare.

Det var inte många som intresserade sig för lantbruksutställningar. Här var en lantmanna skola i Hammenhög. Det var de som tog till lantmannaskola. Det var mest bondsöner, och de behöll det mesta av kunskaperna för sig själva.

ACC. N:R M. 12066: 2/.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Tidningarnas stora spridning bötjade med järnvägen och blev bättre när posten kom. Innan kunde de vara flera stycken om en tidning. Jag har själv varit med och delat tidning. Den som läste först ena veckan fick läsa sist den andra. Vi kunde vara 2 - 3 - 4 stycken som delade. Förr i världen var det Simrishamnsbladet som dominerade. Sen kom Ystads Allehanda.

Nya vägar blev det säkert inte förrän 1910- 12, innan dess skumpa' vi bland tuvor och sten. Då hade vi delning på vägen här, så de som gagna vägen fick var sin lott. Dessförinnan ~~kaxax~~ var det ingen som underhöll vägen. Var det någon som var barmhärtig körde han ut lite grus. Det var vägdelning ungefär samtidigt i hela St Olof. Det var oframkomligt, och sedan järnvägen kom ville folk lassa mer på sina vägnar. Lite var det väl jag själv som började. Först ville de att vi skulle underhålla lite här och där, men Anders Svensson i Snapparp begärde delning, och sen kom lantmätarna och delade upp vägen. Sen blev det så överallt.

Befolkningen i Bästekille, S. Mellby sn, begärde att få begagna vägen till St Olof och 1912 blev den vägen breddad och iordningställd. Folk hade nog använt den innan, men det var inte med laglig rätt. Nu blev den

ACC. N:R M. 12066:22.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

så bred att hela fordon kunde gå fram.

Här har funnits gästgiveri, men det är mycket länge sedan. Järnvägs-
hotellet byggdes samtidigt som järnvägen kom till. Det drev av en som het-
te Måns Engdal. Gästgiveriet låg intill kyrkan. Där är nu arrendelantbruk
under Kronovall. Här var inget skjutshåll, men i Rörum fanns gästgivar-
gård och skjutshåll, liksom i Fågeltofta, mellan Rörum och Brösarp, i
Stiby, Tranås, Sjöbo.

Här fanns en del som satt och gjorde korgar och kvastar. Korgar var det
särskilt folk som gjorde. De hade inget annat att existera på. Blåbärs-
plockning var också en binäring. De som gjorde kvastar brukade köra ner
på slätten och sälja. De körde runt till hus och butiker och kunde väl
få en 30 - 40 öre för en kvast, ibland kanske ^{inte} mer än 25 öre. Mest var det
torpare. Nej, detta var ingen förstklassig bygd, den var lika dålig som
Göingebygden.

Dessa torpare bodde på böndernas utmarker och gjorde dagsverken för
jorden. Dagsverket var obegränsat. Detta var när jag var liten. Sedan blev
de flesta ställena här friköpta.

I och med att järnvägen kom till slutade folk att bedriva slöjd, ty

ACC. N:R M. 12066:23.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

nu blev det bättre arbetsmöjligheter. De började nu odla mer.

De flesta hade en häst, och det var ju nödvändigt för de skulle köra hit och dit. Bl.a. tog de upp torv och körde ner till slätten och bytte till sig råg, ty där nere hade de ju inget bränne.

Här var många som stack till Amerika. Ofta sådana som kanske byggt ett hus och som hade svårt att reda sig med betalningen. De for över och sände så hem pengar. Då blev det ju fyra gånger mer. Min far var också i Amerika i sex år. Han kom hem 1894 då jagkonfirmerades. Han arbetade vid järnvägarna där borta och på byggen. De var på en järnväg som gick tvärs igenom Amerika. Det var många härifrån som for dit med samma båt. Folk sa: Ni är dumma som går här, res över. Ni får mer betalt, och så sänder ni hem pengarna så blir det fyra gånger mer. Så reste de, kvinnfolk såväl som karlar. De flesta kvinnfolken gifte sig där borta. Men av karlarna var en del gifta och kom tillbaka till sina familjer. Medan fadern var borta fick familjerna existera på den lilla torvan och så skickade han hem pengar till det nödvändigaste. Det var mest de fattiga som for. De gick i borgen för varann och lånte pengar i banken till biljett. Det kostade ju bara 300 kronor eller så. Någon hade någon släkting i Amerika

ACC. N:R M. 12066:24FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

som skickade pengar. Min far hade en bror i Amerika som skickade pengar. De blev inte precis rika i Amerika, men de samlade ihop lite pengar så de kunde existera bättre. Även från slätten för folk, men inte så mycket som härifrån.

Man för också till Danmark och särskilt till Bornholm. När jag var 10 - 12 år var Bornholmsresorna särskilt vanliga. Särskilt var det yngre folk som tjänade, vilka lockades över. Där var betalningen mycket bättre. Här hemma hade de bara 25 kronor föråret, där kunde då få 50 kronor för en sommar. Det var speciellt under höstnings- och tröskningstiden de för dit. Det var från andra härader också men mest härifrån. De för över Ystad, och många gick till Ystad härifrån. En del gick till Tomelilla och tog tåget. Över Simrishamn var det just ingen som åkte.

Folk sade, att det nästan var sämre på Bornholm än här med redskap och sånt. De hade knappa slipstenar utan slog med en hammare mot eggen. De hade liksom ett städ som de satte ner i jorden, och så knackade de med hammaren mot eggen. Detta kallades att "hara" liar. Sen drog de ett tag med en brynsten. Så har de aldrig gjort här. Vi har haft slipstenar.

I Simrishamn såg jag mycket tegeltak och där hade de ju tegelbruk.

ACC. N:R M. 12066: 25.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Men här uppe hade de mest halmtak, som gjordes av råghalm. Jag har täckt många halmtak. Det är inte många år sen brandstodsbolagen gjorde anspråk på annat taktäckningsmaterial. Sen skulle det vara hårda tak, papp eller tegel. Det vanligaste var i början papp, men det var dåligt. Sen började de mest med tegel. Det är inte mer än cirka 15 år sen man slutade med halmtak. Här är ännu någon som täcker med halm.

Villor har kommit först på 1900-talet. Jag undrar om inte järnvägsingenjör Hans Nilsson, som var anställd vid ett danskt bolag var den förste som byggde villa. Det var byggmästare Mårtensson som byggde den. Det första affärshuset blev byggt samtidigt med järnvägen. Det var handlande A. Nilssons affär. Innan dess låg affärerna i vanliga hus.

När jag gifte mej gjorde jag en del möbler själv, en del kunde man köpa. Kakelugnsbänk gjorde jag, medan jag köpte en säng, utdragssoffa, några stolar och en skänk. Vi hade kök och stuga och allt i ett. Det var inte många som hade särskilt rum. Sängen köpte jag av byggmästare Mårtensson. Han gjorde sådana i början av sin bana. Jag tror jag gav 14 kronor för sängen. Sofian köpte jag av en som hette Anders Persson, som skrev till norra Skåne efter den, och så kom den på järnvägen. Fabriksgjorda

ACC. N:R M. 12066:26.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

möbler från började komma senare.

Det var inte så allmänt att man tapetserade. I mitt barndomshem hade vi kalkade innerväggar ända tills jag blev gift. Tapeterna köptes hos handlarna som började få hem sådana. Det fanns före järnvägen.

Det skulle vara särskilt fint herrskap som hade gardiner. Hemma hade de inte gardiner. Vi skaffade däremot gardiner. Då började det bli vanligt. Man köpte hos handlarn.

Ute i köket var det en uppmurad spis, ibland av gråsten, ibland av tegel. Där koktes ju allt. Så hade vi hemma. Det ändrades när min far kom från Amerika. Då köpte de en kokspis. Den gamla spisen var kvar, medan den nya sattes inne i dagligstugan. Det gamla köket blev förvaringsrum. Järnspisen köpte de i Smedstorp, där närmaste järnhandel låg. Det var några fler som hade. De kunde ju vara någon som varit ute och tjänat i andra samhällen och fått se en järnspis. Sen köpte de en efter anna. Den första spisen jag köpte när jag bosatte mej kostade 15 kronor. Då fanns en järnhandlare här som hette Lindholm.

Smeden fick förr göra allt som skulle göras. Smeden gjorde pin-
nar till harvar. På sista tiden började smeden köpa hästskor och hästsko-

ACC. N:R M. 12066:27.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

spis i järnhandeln. När jag var barn var här någon som gjorde hästskor, men inte många. Hstskospis gjorde de i min barndom. När järnvägen kom rick smeden inte så mycket att göra.

När jag var barn hade man kopparkastruller och -grytor. Här var kopparslagare i Eljaröd. Deras förfäder var invandrade till Eljaröd från Pommern. De hette Modig. Många av dessa bor i Eljaröd. Han tog omkring på marknaderna och sålde sina grytor och kastruller och kaffekittlar. Det var mest på marknaden vi köpte sånt. I mitt barndomshem hade vi förutom koppar också en enbent järngryta. Här var många som förtennade. Dedrev omkring.

I mitt barndomshem började vi om mornarna med spiken sill och potatis. Sillen köptes av fiskhandlare. Här var många som åkte till fiskelägena och hämtade. Vi köpte vanligen vid Viks fiskeläge. Det var också bönder och småbrukare som körde ner och hämtade ett lass sill. Då hade man inga lådor att ta tiskan i utan man hällde den löst i vagnen. Där nere på sandvångarna bodde folk som handlade med sill. De körde omkring över hela Skåne.

Man saltade ner sillen i stora baljor, som tunnbindarn gjorde.

ACC. N:R M. 12066: 28.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Tunnbindare fanns i Simrishamn. Tunnor köptes på marknaden. Man använde mer baljor än tunnor.

Vi började dagen vid 6-tiden och arbetade så tills omkring kl. 12. Då fick man ärtsoppa eller potatissoppa. Man åt mest det man själv odlade. Sen var det arbete tills vid 6-tiden, ibland 7, på kvällen. Då blev det ofta sill och potatis igen. Det var nästan sämre på stora gårdar. Det var inte tätt som man hade stek. Köttvarorna bestod huvudsakligen i fläsk.

När jag började med lantbruk, hade det blivit vanligt att börja med kaffe på mornarna och sen äta frukost lite senare, vid 8-tiden. Sen fick man kaffe även på eftermiddagen. Kaffe hade ju funnits länge, men förut var det inte i allmänt bruk, utan dracks bara vid högtidliga tillfällen. Det var ju bland överklassen som började med kaffe. Hemma drack de kaffe när det var något särskilt högtidligt. På den tiden när jag gifte mig fanns inga kringlor och småbröd. Det var enkla vetebullar och skorpor.

Bageributik blev här när järnvägen kommit. Det var huvudsakligen fint bröd som såldes i bageriet. Uppe i samhället köpte folk även grovbrödet. Så länge vi hade stället bakade vi både fint och grovt bröd själva.

Numera är det mycket mer gillan. På min barndomstid var det inte tätt mellan gillena. Det var mest bland noblessen det förekom. Här borta

ACC. N:R M.12066:29.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

i Snapparp kunde hållas hågot enstaka gille. Förr hade vi interfödelse- eller namnsdagskalas. Det har kommit med tiden. Mitt första födelsedagsgille hade jag vid 50 års ålder. Min far höll aldrig något födelsedagsgille. På stora gårdar hade man ju samkväm, särskilt efter jul. Det var ju de högre elementen, de andra var inte värda mycket.

Jag hade köpt ett gammalt hus, och när vi gifte oss tog jag min fästman och gick till prästen och så gick vi hem och drack lite kaffe.

Sen köpte jag jord undan för undan. Det blev ca 10 tunnland. Jag hade en häst och tre kor. I början när jag köpte 4 tunnland kunde jag inte ha någon ko. Sen köpte jag 5 - 6 tunnland till. En del köpte från Kronöbostället, jag köpte auktion efter en som var död. Sen köpte jag ett gammalt hus där jag inredde kostall. Sen rev jag det och byggde nytt ut-hus. Jag hade egnahemslån.

Här var gott om spelmän förr i tiden. Det var mest dragspel, fiol var det inte många som kunde spela. Det fanns en som bodde på Bastorp vid Rörum som spela fiol. Här dansades och sjöngs. Det var ringdanser. Det var på lördagar och söndagar de brukade samlas. De skulle ha med sig förtäring. Man höll till på utplanad mark. Här var en jordbana uppe i Pipers backe i södra delen av socknen. Där så man att de begravt en svensk-amerikanaare.

ACC. N:R M. 12066:30FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Platsen ägdes av greve Piper på Kristinehov. Vid Webergs längor fanns också en jordbana. En bit från Vebergs längor ligger Bränneskärret, där det fanns en brädbana. Det var en som hette Erik Persson som byggde den på sin egen mark. Den låg där 1890. Det var vanligen en som spelade dragspel vid dansbanan, och ibland också en som spelade triangel.

Det fanns en del ställen där de fick komma in och dansa. Då kunde det väl vara ett tjugotal ungdomar som samlades. Hos Anders Persson på Målsalyske gård hade de en sal. Det var om vintern de höll till inne. Man åt och drack. Det var brännvin, kaffe och vetebröd.

När järnvägen byggdes blev här en dansbana lagd uppe i hultet. Det var många ungdomar som samlades, mest arbetsfolk. Det var sönerna till en bonde som hette Per Andersson, Rönnebröd, som ville tjäna pengar. De tog betalt för varje dans. Någon servering fanns inte, men de som ville ha körde ner till Gylling, som såldes öl. Han tappade själv ur tunnorna. En gång köpte vi en hel tunna öl som vi rullade upp till dansbanan. De som tålde minst blev liggande runt tunnan.

Senare lade de en dansbana av trä uppe vid Kronovall. Den var nog mest för godsets folk. Redan när jag var vaktpåg fanns en bana vid Kulla i Rörum.

ACC. N:R M. 12066:3 /.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Man hade läseböcker i skolan. Andra böcker var inte vanliga, utom psalmböcker och biblar. Det var i regel handlarna som tog hem sånt. Jag köpte min konfirmationsbibel hos handlare Rosengren. Den kostade bara 2:50. En och annan kunde ha liksom en almanacka, t.ex. Sibylle spådom. Men inte bondepraktika. Romaner och sånt fanns inte här ute på bondvischan. De började köpa böckerna när jag var så där en 20 år. De gick omkring och sålde böcker. På marknaden såldes ju visböcker och spådomsböcker.

När skollärare Holmberg kom hit övade han barnen i sång, förut var det inget vidare med sånt. Han kom 1892-93. Kyrkokör fanns inte. Påmin tid var det samma lärare till alla klasser. Ibland hade Holmberg över 100 barn att undervisa. Jånga var ju fattiga och då släpptes barnen från skolan tidigare.

Förr gick man mer i kyrkan. Prästerna band ju folket, men sen började det komma böcker och då gick det väck. Men St Olof är en socken där man går mycket i kyrkan. I min barndom gick de nästan varje söndag. Hela kyrkan var full. Jag gick i kyrkan ända tills jag var vuxen, inte för jag var religiös utan därför att man träffade folk. Ungdomen träffades vid kyrkan. Ibland följdes man hem och drack kanske en gök och resonerade.